

दासत्व, दास व्यापार र दासत्व समान संस्था तथा अभ्यासहरूको

उन्मूलन सम्बन्धी पूरक महासन्धि

(नेपालले ७ जनवरी १९६३ तद अनुसार २३ पुष २०१९ मा सम्मिलन गरेको)

आर्थिक तथा सामाजिक परिषद्को ३० अप्रिल १९५६ को प्रस्ताव ६०८ (२१) बमोजिम आयोजित सर्वाधिकार सम्पन्न प्रतिनिधिहरूको सम्मेलनद्वारा ग्रहण गरिएको र ७ सेप्टेम्बर १९५६ मा जेनेभामा सम्पन्न भएको

लागू भएको मिति: धारा १३ अनुसार, ३० अप्रिल १९५७ तदनुसार १८ वैशाख २०१४

प्रस्तावना

प्रस्तुत महासन्धिक पक्ष राष्ट्रहरू,

स्वतन्त्रता प्रत्येक मानिसको जन्मसिद्ध अधिकार हो भन्ने कुरा विचार गर्दै,

संयुक्त राष्ट्र संघका जनताहरूले वडापत्रमा मानव मात्रको प्रतिष्ठा र मूल्य प्रतिको आफ्नो विश्वास पुनर्पुष्टि गरेको कुरामा विचारशील हुँदै,

सम्पूर्ण जनताहरू र राष्ट्रहरूकालागि उपलब्धिको एउटा साभ्ता मापदण्डको रूपमा संयुक्त राष्ट्र संघको महासभाद्वारा घोषणा गरिएको मानव अधिकार सम्बन्धी विश्वव्यापी घोषणापत्रले कसैलाई पनि दासत्व वा पराधिनतामा नराखिने र दासत्व तथा दास व्यापारलाई तिनीहरूका सम्पूर्ण रूपमा निषेध गरिने भनेको कुरालाई विचार गर्दै,

दासत्व र दास व्यापारको उन्मूलन प्राप्तिकोलागि बनेको जेनेभामा २५ सेप्टेम्बर १९२६ मा हस्ताक्षर गरिएको दासत्व महासन्धि सम्पन्न भएपछि यस लक्ष्य तर्फ अरु प्रगति भएको कुरालाई स्वीकार गर्दै,

१९३० को बलयुक्त श्रम सम्बन्धी महासन्धि र बलयुक्त वा अनिवार्य श्रम सम्बन्धमा अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनबाट गरिएका पछिल्ला कार्यलाई ध्यान दिदै,

तथापि, दासत्व, दास व्यापार र दासत्व समान संस्था र अभ्यासहरू विश्वका सबै भागहरूमा अझै उन्मूलन हुन नसकेको कुराप्रति सचेत हुँदै,

तसर्थ, दासत्व, दास व्यापार र दासत्व समान संस्था र अभ्यासहरूको उन्मूलन तर्फ उन्मुख राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय प्रयासहरूलाई तीव्र बनाउने पूरक महासन्धि सम्पन्न गरी लागू रहेको १९२६ को महासन्धिलाई अब अझ बढी अभिवृद्धि गर्नु पर्ने कुराको निर्णयमा पुगी, देहाय बमोजिम सहमत भएका छन्:

खण्ड १

दासत्व समान संस्था र अभ्यासहरू

धारा १

यस महासन्धिको प्रत्येक पक्ष राष्ट्रले देहायका संस्था र अभ्यासहरू अझै विद्यमान भएका स्थानमा र २५ सेप्टेम्बर १९२६ मा जेनेभामा हस्ताक्षरित दासत्व महासन्धिको धारा १ मा गरिएको दासत्वको परिभाषाले तिनलाई समेटे वा नसमेटेको जे भएपनि ती संस्था र अभ्यासहरूलाई प्रगतिशील रूपमा तथा यथाशक्य चाँडो पूर्ण उन्मूलन वा समाप्त गर्नकालागि सबै व्यवहारिक र आवश्यक कानूनी तथा अन्य उपायहरू अपनाउनेछ।

(क) ऋण दासत्व भन्नुको अर्थ ऋणको सुरक्षण वापत ऋणीले आफ्नो वा निजको नियन्त्रणमा रहेको व्यक्तिको व्यक्तिगत सेवाहरू प्रदान गर्ने गरी गरेको कबूल अनुसारका त्यस्ता सेवाहरूको मुनासिव रूपमा मूल्यांकन गरिएका मूल्य सँगै ऋण चुक्ता गर्न उपयोग नगरिएको र त्यस्ता सेवाहरूको समयावधि र प्रकृति क्रमशः सीमित र परिभाषित नगरिएका अवस्थामा त्यस्तो कबूलबाट उत्पन्न स्थिति वा अवस्था हो,

(ख) बाँधा (दासवृत्ति) भन्नुको अर्थ अन्य व्यक्तिको स्वामित्वमा रहेको जग्गामा कानून, प्रथा वा सहमतिद्वारा बस्न र श्रम गर्न तथा यस्ता अन्य व्यक्तिकालागि पारितोषिक लिई वा नलिई केही निश्चित सेवा प्रदान गर्न वाध्य र आफ्नो स्थिति परिवर्तन गर्न स्वतन्त्र नभएको कृषकको अवस्था वा स्थिति हो,

(ग) कुनै पनि संस्था वा अभ्यास जसबाट,

(१) इन्कार गर्ने अधिकार विना, कुनै महिलालाई निजको मातापिता, अभिभावक, परिवार वा अन्य कुनै पनि व्यक्ति वा समूहलाई धन वा वस्तुका रूपमा प्रतिफल भुक्तानी गरे वापत विवाहकोलागि बन्धित गरिन्छ वा निजको विवाह गरिन्छ, वा

- (२) कुनै मूल्य वा अन्य कुरा ग्रहण गरे वापत कुनै महिलाका पति, उसको परिवार वा उसका वंशजले सो महिलालाई अर्को व्यक्तिकहाँ हस्तान्तरण गर्ने अधिकार राख्दछ, वा
- (३) आफ्नो पतिको मृत्यु हुँदा अर्को व्यक्तिले महिलालाई पुख्यौली सम्पत्ति सरह प्राप्त गर्छ ।
- (घ) कुनै संस्था वा अभ्यास जसद्वारा १८ वर्ष भन्दा मुनिका बालक वा युवकका मातापिता मध्ये कुनै एक वा दुबैले वा अभिभावकले पारितोषिक लिई वा नलिई त्यस्ता बालक वा युवकको वा निजको श्रमको शोषण गर्ने उद्देश्यले त्यस्ता बालक वा युवकलाई अर्को व्यक्तिलाई हस्तान्तरण गर्छन् ।

धारा २

यस महासन्धिको धारा १ (ग) मा उल्लिखित संस्था र अभ्यासहरूलाई समाप्त गर्ने उद्देश्यले पक्ष राष्ट्रहरूले उपयुक्त भएको अवस्थामा विवाहकोलागि उपयुक्त न्यूनतम उमेर तोक्ने, सक्षम नागरिक वा धार्मिक अधिकारीको उपस्थितिमा विवाहका दुबै पक्षहरूको सहमति स्वतन्त्र रूपमा अभिव्यक्त हुनसक्ने गरी सुविधाहरूको उपभोग गर्न प्रोत्साहन गर्ने र विवाह दर्तालाई प्रोत्साहन गर्ने प्रतिज्ञा गर्दछन् ।

खण्ड २

दास व्यापार

धारा ३

१. दासहरूलाई यातायातका जुनसुकै साधनद्वारा एक देशबाट अर्को देशमा ओसारपसार गर्ने कार्य वा सो कार्य गर्ने उद्योग वा सो कार्यमा मतियार हुने कार्य यस महासन्धिको पक्ष राष्ट्रहरूको कानून अन्तर्गत फौजदारी अपराध हुने र त्यस्तो अपराध गरेको प्रमाणित भएको व्यक्ति कठोर दण्ड सजायको भागी हुनेछ ।
२. (क) पक्ष राष्ट्रहरूले आफ्नो भण्डा फहराउने अख्तियार पाएका पानीजहाज र वायुयानलाई दासहरूको ओसारपसार गर्ने कार्यमा लाग्न रोक लगाउन र यस्ता कार्यहरू गरेका वा त्यस उद्देश्यका लागि राष्ट्रिय भण्डा प्रयोग गरेका दोषी व्यक्तिहरूलाई सजाय दिन सबै प्रभावकारी उपायहरू अपनाउनेछन् ।
- (ख) पक्ष राष्ट्रहरूले दासहरूको ओसारपसारकालागि आफ्ना बन्दरगाह, हवाई मैदान र किनारा प्रयोग गर्न नदिने कुरा सुनिश्चित गर्न सबै प्रभावकारी उपायहरू अपनाउनेछन् ।

३. दास व्यापारसँग जुध्न तिनीहरूबाट अपनाईएका उपायहरूको व्यवहारिक समन्वयलाई सुनिश्चित गर्न यस महासन्धिको पक्ष राष्ट्रहरूले सूचना आदान प्रदान गर्ने र आफ्नो जानकारीमा आएका दास व्यापारको हरेक मुद्दा तथा सो फौजदारी कसूर गर्ने हरेक उद्योगको बारेमा एक आपसमा सूचनाको आदान प्रदान गर्नेछन् ।

धारा ४

यस महासन्धिको पक्ष राष्ट्रको कुनै पनि जहाजमा शरण लिएको कुनै पनि दास स्वतः स्वतन्त्र हुनेछ ।

खण्ड ३

दासत्व तथा दासत्व समान संस्था र अभ्यासहरू

धारा ५

दासत्व वा यस महासन्धिको धारा १ मा उल्लिखित संस्था वा अभ्यासहरूको उन्मूलन वा समाप्ति अभै पूरा भईनसकेको देशमा कुनै दास वा सेवकको स्थितिमा भएको व्यक्तिलाई उसको स्थिति देखाउन वा सजायका रूपमा वा अन्य कुनै कारणकालागि अंग विकृत पार्ने, छाप लगाउने वा अन्य चिनो लगाउने कार्य वा त्यस्ता काममा मतिथार हुने कार्य यस महासन्धिको पक्ष राष्ट्रका कानून अन्तर्गत फौजदारी अपराध हुनेछ र त्यसका दोषी व्यक्तिहरू सजायका भागी हुनेछन् ।

धारा ६

१. अर्को व्यक्तिलाई दास बनाउने वा अर्को व्यक्तिलाई वा निजमाथि निर्भर अन्य व्यक्तिलाई दासत्व स्वीकार गर्न दुरुत्साहन गर्ने कार्य वा यस्ता कार्यहरू गर्ने उद्योग वा यस्ता कार्यहरूमा मतिथार हुने कार्य वा यस्ता कुनै कार्य गर्ने षडयन्त्रमा पक्ष हुने कार्य यस महासन्धिको पक्ष राष्ट्रहरूका कानून अन्तर्गत फौजदारी अपराध हुने र त्यसका दोषी व्यक्तिहरू सजायका भागी हुनेछन् ।
२. यस महासन्धिको धारा १ को प्रारम्भिक प्रकरणका व्यवस्थाहरूको अधिनमा रही, यस धाराको प्रकरण १ का व्यवस्थाहरू अन्य कुनै व्यक्ति स्वयंलाई वा निजमाथि आश्रित व्यक्तिलाई धारा १ मा उल्लिखित कुनै पनि संस्था वा अभ्यासबाट उत्पन्न सेवकको स्थितिमा रहन दुरुत्साहन गर्ने कार्य वा यस्ता कार्यहरू गर्ने उद्योग वा यस्ता कार्यहरूमा मतिथार हुने कार्य वा यस्ता कुनै कार्य गर्ने षडयन्त्रमा पक्ष हुने कार्यहरूका हकमा समेत लागू हुनेछन् ।

खण्ड ४

परिभाषा

धारा ७

यस महासन्धिको प्रयोजनकोलागि:

- (क) “दासत्व” भन्नाले सन् १९२६ को दासत्व महासन्धिमा परिभाषा गरिए अनुरूप कुनै व्यक्ति, जो उपर स्वामित्वको अधिकारसँग गाँसिएका कुनै वा सबै शक्ति प्रयोग गरिन्छ, को हैसियत वा अवस्था सम्झनु पर्छ र “दास” भन्नाले यस्तो हैसियत वा अवस्थामा भएको व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।
- (ख) “सेवक स्थितिको व्यक्ति” भन्नाले यस महासन्धिको धारा १ मा उल्लिखित कुनै पनि संस्था वा अभ्यासहरुको परिणामबाट उत्पन्न अवस्था र स्थितिमा भएको व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।
- (ग) “दास व्यापार” भन्नाले दासत्वको अवस्थामा पुऱ्याउने मनसायले कुनै व्यक्तिको कब्जा, प्राप्ति वा बिक्रीसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण कार्यहरु, बिक्री गर्ने वा आदान प्रदान गर्ने उद्देश्यले प्राप्त गरिएको दासको बिक्री वा आदानप्रदानका सम्पूर्ण कार्यहरु, दासलाई बिक्री गर्ने वा विनिमय गर्ने उद्देश्यले सो दासको प्राप्ति सम्बन्धी सम्पूर्ण कार्यहरु तथा जुनसुकै सवारी साधनको माध्यमबाट दासहरुको व्यापार वा ओसारपसारको सामान्यतः प्रत्येक कार्य समेतलाई जनाउने छ ।

खण्ड ५

पक्ष राष्ट्रहरु बीच सहयोग र सूचनाको आदान प्रदान

धारा ८

१. यस महासन्धिको पक्ष राष्ट्रहरु उल्लिखित व्यवस्थाहरु लागू गर्न एक आपसमा र संयुक्त राष्ट्र संघसँग सहयोग गर्न प्रतिज्ञा गर्छन् ।
२. पक्ष राष्ट्रहरु यस महासन्धिको व्यवस्थाहरुलाई कार्यान्वयन गर्न बनाईएका वा लागू गरिएका कानून, नियम र प्रशासनिक उपायहरुका प्रतिलिपिहरु संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिवलाई पठाउने प्रतिज्ञा गर्छन् ।
३. महासचिवले यस धाराको प्रकरण २ अन्तर्गत प्राप्त सूचना अन्य पक्षहरु र आर्थिक तथा सामाजिक परिषद्लाई दासत्व, दास व्यापार वा यस महासन्धिको विषयका रूपमा रहेका संस्थाहरु

र अभ्यासहरुको उन्मूलन सम्बन्धमा थप सिफारिस गर्ने उद्देश्यले परिषद्ले गर्न सक्ने कुनै छलफलको दस्तावेजको भागको रूपमा पठाउने छन् ।

खण्ड ६

अन्तिम व्यवस्थाहरु

धारा ९

यस महासन्धिमा कुनै पनि आरक्षण राख्न पाइने छैन ।

धारा १०

यस महासन्धिको व्याख्या वा प्रयोगको सम्बन्धमा यस महासन्धिको पक्ष राष्ट्रहरु बीच उत्पन्न हुनसक्ने कुनै विवादको समाधान वार्ताबाट हुन नसकेमा र विवादका पक्षहरु विवाद समाधानका अन्य उपायमा सहमत नभएमा उनीहरुमध्ये कुनै एक पक्षको अनुरोधमा सो विवादलाई निर्णयार्थ अन्तर्राष्ट्रिय न्यायालय समक्ष पेश गरिनेछ ।

धारा ११

१. यो महासन्धि संयुक्त राष्ट्र संघको वा विशिष्टकृत संस्थाको कुनै पनि सदस्य राष्ट्रद्वारा हस्ताक्षरकालागि १ जुलाई १९५७ देखि खुला रहनेछ । हस्ताक्षर गर्ने राष्ट्रहरुले यसलाई अनुमोदन गर्नुपर्नेछ र अनुमोदनका लिखतहरु संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिव समक्ष दाखिला गरिनेछ । निजले हस्ताक्षर गर्ने र सम्मिलन हुने प्रत्येक राष्ट्रलाई सोको जानकारी दिनेछन् ।
२. १ जुलाई १९५७ पछि यो महासन्धि संयुक्त राष्ट्र संघको वा यसका विशिष्टकृत संस्थाहरुको कुनै सदस्य राष्ट्रद्वारा वा संयुक्त राष्ट्र संघको महासभाद्वारा सम्मिलन हुनकोलागि आमन्त्रण गरिएका अन्य कुनै राष्ट्रद्वारा सम्मिलनकोलागि खुला रहनेछ । संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिव समक्ष सम्मिलनको औपचारिक लिखत दाखिला भएपछि त्यस्तो सम्मिलन लागू हुनेछ । निजले हस्ताक्षर गर्ने वा सम्मिलन हुने प्रत्येक राष्ट्रलाई सोको जानकारी दिनेछन् ।

धारा १२

१. यो महासन्धि सम्पूर्ण गैर स्वशासित न्यास, औपनिवेशिक र अन्य गैर महानगरीय इलाकाहरु, जसको अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धकोलागि कुनै पक्ष राष्ट्र जिम्मेवार छ, मा लागू हुने छ । यस धाराको प्रकरण २ का व्यवस्थाहरुको अधिनमा रही, सम्बन्धित पक्षले हस्ताक्षर, अनुमोदन वा सम्मिलनको

समयमा यस्तो हस्ताक्षर, अनुमोदन वा सम्मिलनको परिणामस्वरूप स्वतः यो महासन्धि लागू हुने गैर महानगरीय इलाका वा इलाकाहरूको घोषणा गर्नेछ ।

२. पक्षको वा गैर महानगरीय इलाकाको संवैधानिक कानून वा व्यवहार बमोजिम गैर महानगरीय इलाकाको पूर्व सहमति आवश्यक हुने भएमा, सम्बन्धित पक्षले महानगरीय राष्ट्रले महासन्धिमा हस्ताक्षर गरेको मितिले बाह्र महिनाको अवधिभित्र गैर महानगरीय इलाकाको आवश्यक सहमति प्राप्त गर्न प्रयत्न गर्नेछ र यस्तो सहमति प्राप्त भएपछि सो पक्षले महासचिवलाई सूचना गर्नेछ । यस्तो सूचनामा नामांकित इलाका वा इलाकाहरूमा महासचिवले सूचना पाएको मितिदेखि यो महासन्धि लागू हुनेछ ।
३. अधिल्लो प्रकरणमा उल्लिखित बाह्र महिनाको अवधि समाप्त भए पछि सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रहरूले अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धकालागि आफू उत्तरदायी भएको तथा यस महासन्धिको कार्यान्वयनकालागि तिनको स्वीकृति स्थगित गरिएको गैर-महानगरीय इलाकासँगको परामर्शको परिणामबारे महासचिवलाई सूचना गर्नेछन् ।

धारा १३

१. दुई राष्ट्रहरू पक्ष भएको मितिदेखि यो महासन्धि लागू हुनेछ ।
२. त्यसपछि, यो महासन्धि प्रत्येक राष्ट्रले अनुमोदन वा सम्मिलनको लिखत दाखिला गरेको वा त्यस इलाकामा लागू हुने कुराको सूचना गरेको मितिदेखि सो राष्ट्र वा इलाकाको हकमा लागू हुनेछ ।

धारा १४

१. यस महासन्धिको कार्यान्वयन तीन वर्षको चरणबद्ध अवधिमा विभाजित हुनेछ, जसमध्ये धारा १३ को प्रकरण १ अनुरूप महासन्धि लागू भएको मितिदेखि पहिलो चरण आरम्भ हुनेछ ।
२. कुनै पनि पक्ष राष्ट्रले चालू तीन वर्षको अवधि समाप्त हुनु भन्दा कमिमा छ महिना अगावै महासचिवलाई सम्बोधन गरिएको सूचना दिएर यस महासन्धिलाई परित्याग गर्न सक्नेछ । महासचिवले अन्य पक्षहरूलाई यस्तो प्रत्येक सूचना तथा सो प्राप्त गरेको मितिको जानकारी दिनेछन् ।
३. चालू तीन वर्षको अवधि समाप्त भएपछि परित्याग लागू हुनेछ ।
४. धारा १२ का व्यवस्थाहरू अनुसार कुनै पक्षको गैर महानगरीय इलाकामा यो महासन्धि लागू भएको अवस्थामा सो पक्षले त्यसपछि कुनै पनि समयमा सम्बन्धित इलाकाको सहमतिले त्यस

इलाकाको सम्बन्धमा यस महासन्धिलाई छुट्टै परित्याग गरी संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिवलाई सूचना दिन सक्नेछ । महासचिवले यस्तो सूचना पाएको मितिले एक वर्ष पछि परित्याग लागू हुनेछ । महासचिवले अन्य सबै पक्षहरूलाई यस्तो सूचना र सो प्राप्त गरेको मितिको जानकारी दिनेछन् ।

धारा १५

अरबी, चिनिया, अंग्रेजी, फ्रान्सेली, रसियाली र स्पेनी भाषाका प्रतिहरु समान रूपले प्रामाणिक भएको यो महासन्धि संयुक्त राष्ट्र संघको सचिवालयको अभिलेखालयमा दाखिला गरिनेछ । महासन्धिका पक्ष राष्ट्रहरु एवं संयुक्त राष्ट्र संघ तथा विशिष्टकृत निकायहरूका अन्य सम्पूर्ण सदस्य राष्ट्रहरु र विशिष्टकृत निकायहरूलाई पठाउनकालागि महासचिवले महासन्धिका प्रमाणित प्रतिहरु तयार पार्नेछन् ।

यस कुराको प्रमाणस्वरूप आ-आफ्ना सम्बन्धित सरकारहरूद्वारा विधिवत अधिकार पाएका देहायका हस्ताक्षरकारीहरूले आ-आफ्नो हस्ताक्षर अगाडि उल्लिखित मितिमा यस महासन्धिमा हस्ताक्षर गरेका छन् ।

उन्नाइस सय छपन्नको सेप्टेम्बर महिनाको सातौं दिनमा जेनेभा स्थित संयुक्त राष्ट्र संघको यूरोपेली कार्यालयमा सम्पन्न भएको ।